

FILOLÓGIA

EGY KIS VERSEGHY-FILOLÓGIA

MEGJEGYZÉSEK A VERSEGHY FERENC KIADATLAN ÍRÁSAI II. C. KÖTETHEZ

A kérdés, hogy létezik-e valóban Verseghy-filológia, jogosulatlan-nak tetszik. Hiszen Szolnokon 1983-ban már a második kötet látott napvilágot abból a sorozatból, amely *Verseghy kiadatlan (?) írásait* teszi közzé, továbbá Verseghy-mű fordítása, hasonló megjelentetése, tudományos konferencia rendezése már szerepelt az ezt a kiadványsorozatot is gondozó Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár „műsorán”.

A *Kiadatlan írások* első kötetével kapcsolatban hangot adtunk mind a sajtó alá rendezést illető aggályainknak, mind pedig a jegyzetelés valóban célszerűen gazdaságos volta iránt támadt kételyeinknek.¹ Az „átfutási” idő nem engedte, hogy az egyébként munkájáért nem goromba recenziót, hanem dicséretet érdemlő Deme Zoltán figyelembe vehesse megjegyzéseinket. Az a benyomásunk, hogy a *Kiadatlan írások* publikálása kissé elhamarkodottan történik, a sorozatelv betartása kedvéért a kellő alapkutatásokat mellőzve. S így mind a kéziratok olvasata, mind pedig a nélkülözhetetlen filológiai aprómunka kárt szenved. Ezekután már megjegyzéseink elején álló kérdésünk talán nem is oly nagyon jogosulatlan. Császár Elemér a század elején adta közre egyfelől monográfiáját Verseghy Ferencről, másfelől Madarász Flóris társaságában közzétette Verseghy Ferenc verses munkáit. Mindkét vállalkozás a kor szintjén állt, meghozzá messze nem a legmagasabb szintjén. A Verseghy-kutatók fő igyekezetét a pozitívizmus egyoldalú hatáskutatási módszere irányította. Nem folyamatokban, hanem mechanikus hatás-befogadási sztereotípiákban gondolkodtak. S mindenekelőtt a Verseghy-lírára koncentráltak. Pedig — s ezt most már tisztán látjuk — valószínűleg Verseghy lírai termése a leginkább megfakult, ingadozó ízlése, eklektikus forrásfelhasználása csak néhány antológiadarabot adott, de nem egyenletesen jó (vagy tisztesen közepes) költészetet. Kitérő szakaszokat csap agyon szerkesztetlenséggel, olykor henye fogalmazással. Érdekes kez-

¹ Fried István: *Megjegyzések Verseghy Ferenc Kiadatlan írásai I. kötetéhez.*, It., 1984. 756—765.

deményezéseit képtelen végigvinni. Eddigi benyomásaink, kutatásaink alapján úgy gondoljuk, hogy Verseyhy jelentőségét inkább az irodalmi gondolkodás és a nyelvészet, a nyelvfilozófia, a stilisztika történetében fogjuk föllelni. Fontosabb egyéniség történésként, gondolkodóként (még akkor is, ha az esetek többségében adaptált, s nem eredeti művet alkotott), mint költőként. Úgy véljük, hogy a magyar prédikáció histórikumában is előkelő szerep fogja megilletni; mint ahogy sokágú törekvései igen érdekes típust reprezentálnak. Itt azonban álljunk meg egy pillanatra!

Deme Zoltán pontosan jelzi, hogy ez a sokágúság, ez a szerteágazó érdeklődés Verseyhy javára írható és írandó. A további kutatásnak kell majd kimutatni, hogy ebből mennyi „írható” a megélhetési források keresésének és mennyi valóban az érdeklődésnek a számlájára. A másik megállapítás, ami idekívánkozik: nem hisszük, hogy Verseyhy valamennyi törekvését (egy kalendárium készítését, mezőgazdasági jellegű munkáit — kompilációit, színműveit, nyelvészeti törekvéseit) feltétlenül a *polgári* gyűjtőfogalom alá kellene sorolnunk. Mintha az utóbbi időben a nemesi — polgári „jelzőkkel” visszaélések történéneek. Hiszen nem feltétlenül minden retrográd gondolkodást kifejező írás *nemesi*, különös tekintettel a „nemesi reformer” újabban helyesen honosodó meghatározásra, és nem feltétlenül *polgári* címkével kellene ellátnunk például egy levelezési mintakönyvet. Egyáltalában: óvatosabban kellene bánnunk a minősítésekkel! Vajon polgári törekvés-e „önmagában” a nyelvújítás? S a magyar országgyűlések Habsburg-ellenes állásfoglalása? Vay Józsefék küzdelme a reformátusok iskolaügyéért? Kazinczy Ferencnek irodalmi központot szervező (vagy szervezni óhajtó) igyekezete? 1800—1820 között miféle szándék, folyamat, törekvés minősíthető valóban „polgári”-nak? S milyen értelemben használtatik ez a jelző?

Olyan kérdések ezek, amelyekkel az irodalomtörténeti kutatásnak is alaposan kell foglalkozni. Mint ahogy a nemesi és a káros, a nemesi és a múltba húzó, a nemesi és az arisztokratikus, a nemesi és a konzervatív jelzők, minősítések azonosítása vagy szinonimaként használata sem segíti a tisztán látást. Azt csak mellékesen jegyezzük meg, hogy az írói-költői attitűdök, kifejezetten művészi módszerek vagy akár az esztétikai gondolkodás kérdései más besorolást és értékelést érdemelnek, mint a társadalmi kérdésekre való reagálásai vagy egy mentalitást bíráló gondolkodói magatartásai. Nem tudom, hogy célra vezető-e egy valószínűleg „magyarított” regénytöredéket (melynek párját a Kártigámtól az 1820-as évek végéig bőven föllelhetjük) „romantikus” kisregényként (4.), illetve „romantikus, polgári beszély”-ként (239.) aposztrofálnunk; a *Siroki Mariska és Viszneki László* című regénytöredékről van szó, amely a török időkben játszódik, és amelyben — véletlenül — egyetlen „polgári” foglalkozású

szereplő sincs (ha csak a dajkát nem tartjuk annak). Még ama akadémiai tervezetről sem mernénk jó lelkiismerettel állítani, hogy polgári lenne, amelynek „egyetlen egy tárgya a nyelvművelés”, és amelyből az alábbiakat idézzük: „szükséges, hogy császári királyi főhercegségének, nádorispánjuknak(?) oltalma és fő igazgatása alatt legyen”. „Prézest és viceprézest a mágnások közül kellene őfelségétől kérni . . .”

Míndez azonban szinte mellékes kérdésnek látszik egy szövegkiadványban, amelynek filológiaiilag pontosnak kell(ene) lennie. Visszatérve a Verseggy-filológia historikumához, hadd emeljük ki Horváth Konstantin és Gálos Rezső hosszú időt felölelő buzgó tevékenységét. Verseggy ismeretlen munkáinak kiadása körül. Ha Deme Zoltán alaposabban tanulmányozta volna *A magyar irodalomtörténet bibliográfiájának* II. kötetét, ráakadt volna az adatokra, amelyeknek fényében nem vélte volna „kiadatlanok”-nak, ismeretleneknek a kötetben megjelent néhány munkát. Így már Horváth Konstantin felhívta a figyelmet Verseggy „kiadatlan” prédikációira², közölte is a két 1804-es beszédet, majd megállapította a további tizenkilenc beszédről, hogy inkább prédikációminták, stilisztikailag és dogmatikailag kevésbé értékesek, valószínűleg 1804 után keletkeztek. Gálos Rezső *Verseggy Ferenc ismeretlen drámatörredéke* címmel az ItK, 1933. évfolyama 286–290. lapján tette közzé *Az essöbül a' Csurgó alá* c. vígjáték szereplőinek névsorát, megállapította (illetve: feltételezte, joggal), hogy fordítás vagy átköltés, majd közölte a *Zotmund* című drámatörredéket, amellyel a Majthényi-családnak akart Verseggy kedveskedni. Az akkortájt élő legenda szerint a Vörösmarty által „búvár Kundnak” nevezett krónikabéli Zotmund lett volna a Majthényi-család őse. Kerényi Ferenc ismerte ezt a közlést, és a zirci hagyatékból származó három kéziratköteget (a jelzett vígjáték és a hozzá tartozó táncjáték, *Zotmund*, *Castor és Pollux*, ez utóbbit lásd a függelékben) ismertette³, illetve a táncjátékot publikálta. Deme szerint ez a „polgári dráma” (nem az, hiszen semmi köze Lillohoz, Diderot-hoz, Lessinghez, vígjátékról van szó, amely az utána következő balett értelméül szolgál) „nem sokkal szabadulása (ti. Verseggyé — F. I.) után keletkezett. Ekkoriban a költő közeli kapcsolatban állt Ehrenstein János táncmesterrel”. Jó lenne tudni, honnan vette ezt az adatot Deme? Pukánszky Kádár Jolán pesti-budai német színháztörténete nem tud arról, hogy Ehrenstein 1802 körül Pesten-Budán tevékenykedett volna. Ami forrásmegjelölését illeti, az OSZK. Ki. Oct. Lat. 932.

² *Verseggy Ferenc prédikációi.*, ItK, 1928. 98–100.

³ *Táncjáték Verseggy Ferenc hagyatékából.* In: *Táncművészeti dokumentumok.* Szerk.: Maác László. Bp. 1980. 136–140

számú jelzetű kézirat Verseyhy 1810-es könyvtárjegyzékét tartalmazza (töredékesen), de ezt Gálos Rezső a Győri Szemlében már közzétette (1932. 294—303.), a Primási Levéltár jelzete: szintén Verseyhy könyvtárjegyzéke. Innen tehát nem meríthette a tényként közölt feltételezést. Kerényi Ferenc megfontolandó, Pukánszky né könyvének néhány adatára alapított véleménye szerint a balett és a hozzátartozó vígjáték Verseyhy életének utolsó esztendeiből valók. Ellene mond e feltételezésnek Verseyhy életmódja, s az, hogy nem tudunk ez éveiből való, egyéb, színházi tárgyú érdeklődéséről. Már a Zotmund esetében is az 1810—1814 közötti időszak valószínűsíthető, a Majthényi-családdal fűződő kapcsolatai alapján. A balett esetében azonban a véletlen segítségünkre volt. A véletlen általában segíti a filológust, ha nem nyugszik bele az első eléjekerülő adat kínálta megoldásba, hanem, ha van egykorú sajtó, fellapozza a poros és nehezen kezelhető múlt századi újságokat. Minthogy Ehrenstein negyven gyermektanítványa adta elő a gyermekbalettet, úgy véltük, erről meg kellett emlékeznie a magyar és a német nyelvű sajtónak. Sajnos, a magyar sajtó nem emlékezett meg róla. Maradt a Vereinigte Ofner-Pester Zeitung. Minthogy a Die ländlichen Neckereien od. Die erprobten Liebhaber 1813. II. 22-én került színre (Pukánszky né adata), és a Verseyhy-balett magyar címe *Falusi ingerkedések stb.*, nyilvánvalóan ugyanarról a műről van szó.

A jelzett német nyelvű lap 1813. március 25-i száma, 251. lapján megleltük arról a gyermekbalettről szóló beszámolót, melyet valóban Ehrenstein koreográfija nyomán táncolt el a budai színházban az itteni polgárok negyven gyermeke, jótékony célra. A gyermekek kora: 5—12 esztendő. Tehát *Az essőből a csurgó alá* is 1813-as keltezésű, és valószínűleg a másik két színdarab (a *Castor és Pollux* c. opera librettójának töredéke) szintén ebből az esztendőből való; egy-két év eltérés lehetséges. A kérdés azonban nyitva marad: hogyan került kapcsolatba Verseyhy Ehrensteinnel? Miért választotta ismét a drámát a műfajok közül (Kotzebue-magyarításával emlékezetes sikert aratott), és miért maradtak ezek a drámák töredékben?

A könyv 244—245. lapján olvasható Verseyhy levele az Erdélyi Nyelvművelő Társasághoz. Deme szerint „mindmáig csaknem egészen ismeretlen”. Hadd hívjam föl a kutatás figyelmét Jancsó Elemérnek *Adatok az erdélyi felvilágosodás történetéhez*⁴ című dolgozatára a 373—374. lapon olvasható a levél.

Bonyolultabb problémát jelent a tervezett leveles mintakönyv. Most ne kérjük számon, hogy bár Mészáros Ignáctól Kis Jánosig magyar és német nyelven, éppen Kis Jánostól pedig két nyelven jelent

⁴ Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1960. 370—375.

meg leveleskönyv, Deme nem utal az előzményekre, és ezáltal kissé túldimenzionálja Verseggy jelentőségét e téren. Az előzmények részletes bemutatására nincs lehetőség a terjedelem megszábta keretek között. De azért a jobb datálás és a kiadhatatlanság megállapítása érdekében nem ártott volna az egybevetés például Kis János *Magyar és német levelező könyv* . . . -ével (Pest, 1805.). Ennek a könyvnek második kiadása 1815-ben jelent meg, és fölöslegessé tett más, ilyen jellegű könyvet. Minthogy Verseggy bőségesen merített Kis János könyvéből, így nem gondolt rá, hogy a magáét kiadja-kiadhassa, nem sokat törődött vele, valószínűleg ezért vészett el a kötet eleje. Néhány példa Kis és Verseggy „polgári” felfogására a Kisnél kereskedésbeli, Versegghynél kalmárlevelek jellegéről:

Kis: Hogy értelmes és világos legyen.

Verseggy: Hogy a levél értelmes, és a benne foglalt kifejezések világosak legyenek.

Kis: Minden különös dolog külön külön és jó rendel(!) adattassék elő 's minden zavarodásnak valamennyire tsak lehet eleje ne tétessék.

Verseggy: Ugyanerre nézve tanácsos az is, hogy az előadandó dolgok illendő rendbe szedessenek, és hogy egyenként adassanak elő.

Más hasonlóságok: a *Versegghynél* 3. számú levél (41–42.) *Kisnél* a 223–224. lapon található, a *Versegghynél* 4. számú levél (42.) *Kisnél* a 224–225. lapon, *Versegghynél* 11. számú levél (38–39.) *Kisnél* a 136–137. lapon stb.

Ami pedig azt illeti, hogy kiadatlan-e Verseggy leveleskönyve, erre csak azt válaszolhatjuk: *jelen formájában* igen. Miután Verseggy látta, hogy ajánlata (ha volt, s nem mondott le már a vállalkozás ajánlásáról is) nem nyeri el a kiadó tetszését, megkísérelte, hogy mentse a menthetőt. A levelek egy kisebb csoportját nyelvészeti munkáiban közölte levélpélda gyanánt. Így az *Epitome Institutionum Grammaticarum Linguarum* Budán megjelent második kötetében 1816-ban, illetve a *Magyar grammatikában* (Budán, 1818.). A bizonyítóanyag a alábbiakban:

Kötet: 5. sz. levél (34.), *Epitome:* 157–158; *Kötet:* 7. sz. levél (35.), *Epitome:* 158–159, *Kötet:* 9. sz. levél (36–37.), *Epitome:* 156–157, *Magyar grammatika:* 514–515, *Kötet* 5. sz. levél (58.), *Epitome:* 159–160, *Magyar grammatika:* 515., *Kötet:* 6. sz. levél (58–59.), *Epitome:* 160–162, *Kötet:* 7. sz. levél (59–60.).

Üdvözlendő, hogy Deme Zoltán jegyzetben közli a *Ritkóti Mátyás* című komikus eposz prózai vázlatát (szinopszist). Nem ártott volna azonban megjegyezni, hogy nem ez az egyetlen verses Verseggy-mű, amely (előbb) prózában is elkészült, és nem Verseggy az egyetlen, aki ebben a korban így tett. Ami azonban súlyosabb vétségnek tetszik: a forrásait oly gondosan feltüntető sajtó alá rendező nem figyelt föl arra, hogy e prózaikus poéma létezéséről Szaunder Mária adott hírt

először.⁵ Innen tudjuk (a kéziratot magunk is megnéztük), hogy Verseghy a fogság alatt kapott Haller-kötet üres lapjaira írta verseinek és egyéb munkáinak egy részét (nem ez az egyetlen ilyen jellegű könyv maradt fenn).

Ez a Haller-kötet Budán került Verseghy kezébe. Így részben a versek változatai, részben e versek datálása az eddigieknél pontosabban ismerhetők. Ezt a hivatkozást elvártuk volna a szerzőtől, aki a szakirodalmat azonban, sajnos, nem mindig ismeri eléggé (Sok helyen bámuljuk, mennyi részletet tud Verseghy életéről, más helyen viszont alapvető megállapításokról látszik megfélekedezni). A Kolomposi Szarvas Gergely tervezett harmadik kötetének ránkmaradt töredékét Deme — helyesen — közreadja, s e megjegyzést írja jegyzetében: „A kinyomtatott kötetek kéziratot folytatásáról tudomásom szerint nincs adat a szakirodalomban” (240.). Bármennyit bíráljuk Császár Elemért, élcelődünk vaskalaposságán, laposságán, azért adatait figyelembe kell vennünk, és jelen esetben is helyesbíteniünk kell(ett volna): „Kolomposi 3. részét elkészítette(!), de az nyelvészeti kérdéseket fejtegetett”, és ezért kéziratban maradt.⁶ Ha ez nem elég, íme, egy idézet Szinnyei Ferenctől: A Kolomposit „nem igen olvasták s ezért harmadik füzeté már kéziratban maradt”.⁷

Verseghy Ferenc — részben — kiadatlan és — részben — feltáratlan írásai, helyesbíthetjük magunk a címet, tüstént rámutatva arra, hogy Deme Zoltán érdeme az itt fel nem sorolt művek feltárása, kiadása, jórészt — általunk nem mindig elfogadhatónak tartott, — datálása. Ugyanis — az az érzésünk — nem követett el mindent a lehető legpontosabb datálás érdekében. Verseghy akadémiai tervezetében például vannak fogózók, ezekből azt következtetjük, hogy nem sokkal 1807 után keletkezett.

1. Feltétlenül a Révai elleni harc hevében született, méghozzá utóvédharcként.

2. Veszprém megye „curiális” szótárára hivatkozik, ez Pápay Sámuel műve: „Észrevételek a' Magyar Nyelvnek a' polgári igazgatásra és törvénykezésre való alkalmaztatásáról az odatartozó kifejezések gyűjteményével, mellyeket a haza eleibe terjeszt Veszprém vármegye. Veszprém 1807.”⁸

⁵ Verseghy Ferenc ismeretlen kéziratok. ItK, 1977. 241–246.

⁶ Verseghy Ferenc élete és művei. Bp. 1903. 292.

⁷ Novella és regényirodalmunk a szabadságharcig. Bp. 1925. I. 13.

⁸ Kulcsár Endre: Adatok a nyelvújítás történetéhez. Magyar Nyelvőr, 1884. 510–514.; Velledits Lajos: Adalékok Pápay Sámuel nyelvészetéhez, Magyar Nyelv, 1912. 19.; Gáldi László: A magyar szótár-irodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban. Bp. 1957. 200–226.

3. Verseghy a Széchényi Könyvtár új épületbe költözéséről szól. Berlász Jenő monográfiájából tudjuk, hogy 1807-ben a Könyvtár átköltözött a pálos kolostorból „a pálos templommal kelet felől szomszédos egyetemi épületbe”.⁹

Sok az 1807-es esztendő eseményeire való hivatkozás. Így nagyon óvatosan úgy véljük, hogy 1808 lehet a tervezet megírásának éve. Az már megint vita tárgya lehet, hogy oda nem tartozó elmékedések helyett nem kellett volna-e a *hány a harang* kifejezést megjegyzetelni. Itt ugyanis Kazinczy irányába tett oldalvágásról van szó.

Deme kitűnő ismerője Verseghy életének, ő tárta föl például a Rikóti Mátyás önéletrajzi elemeit.¹⁰ Azonban ott is rokonokat keres, ahol nincsenek. A „Kolomposi” címében valóban ott lelhető a „mostoha ükömről kedves urambátyám” kifejezés. Kár azonban egy Szarvas (vagy Farkass) Gergely nevű rokont „fölfedezni”. Gálos Rezső adta ki Verseghy Sterne-fordításának töredékét, amelyben ekképpen hangzik a cím: „Az én kedves Uram Bátyámnak Sándi Gábor Főstrázsamester Úrnak élete és Vélekedései, ammint részenkint saját szájából hallottam” (ItK, 1938. 372–375.). Kolomposi Szarvas Gergely csak annyira „urambátyám”, amennyire Sándi Gábor, azaz Tristram Shandy.

Van-e Verseghy-filológia? — kérdeztük, s legalább megvédeni igyekeztünk a kérdés jogosult voltát. Töprengéseinkben, helyesbítéseinkben, adatfeltárásunkban idáig jutva, inkább sóhajtvá, mint megrovólag mondjuk: kellene lennie, s ehhez van egy jó adottsággal rendelkező kutató is. Csakhogy Verseghy-kutatónak lenni annyi, mint a korszakot jól ismerni, s itt már több kétségünk támad. E kétségeink erősödnek, hogy a szövegközlést ellenőriztük. Hangsúlyoznunk kell, hogy nem valamennyi szöveget vetettük egybe az eredetivel, hanem pusztán a vígjáték néhány gyanús helyét, s azt néztük meg, mit pontozott ki Deme Zoltán az akadémiatervezet kéziratának publikálásakor. Az eredményt — munkánkról mit sem tudva — Kerényi Ferenc már leírta, mikor a Petőfi-filológia és általában a textológia kérdéséről írt.¹¹ Nem azt vitatjuk, hogy valóban ennyire kellett-e modernizálni Verseghy szövegét (szerintünk a használhatóság rovására ment az átírás!), hanem azt tartjuk, hogy nincs megfelelő utánpótlása a textológiának. Az általunk megnézett Verseghy-kéziratok nem olvashatók nehezen, az áthúzások és kacifántos betoldások elle-

⁹ Berlász Jenő: *Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802–1867*. Bp. 1981. 75.

¹⁰ Deme Zoltán: *A Rikóti Mátyás életrajzi háttéréről*. In: *Arpeggio*. Bp. 1984. 176–203.

¹¹ Kerényi Ferenc: *Petőfi — újra és végre*. It, 1984. 974.

nére viszonylag jól áttekinthető kéziratokról van szó. Az a benyomásunk, hogy Deme Zoltán xeroxmásolatokból dolgozott, ahol elmosódott néhány szó, esetleg lemaradt, s a gépiratos szöveget aztán Deme nem vetette egybe az eredetivel. Ami feltűnő, a francia szavak és a latin kifejezések „helyesírásával”, olvasatával van baj. Előbb a vágjáték helytelen olvasatából néhány példa.

kijön a játékszín aljára, Verseghynél: allyán

francia-táncot (. . .) gyakorolni, Verseghynél: francia tánczot gyakorlani

voilà, font ce que vous êtes . . . Verseghynél és helyesen: voilà tout ce que vous êtes.

Az akadémiai tervezetben csak néhány helyet és a kipontozott részeket ellenőriztünk. A §-t és a kiadás lapszámát tüntetjük föl:

7. §. (86.) suffixumot, Verseghynél (a továbbiakban *V.*): suffixummal felkészült szót; *Uo.*: (. . .), numerusban; *Uo. tertiar*, *V.*: tertiae

16. §. (89.) (. . .), *V.*: anomalium; *Uo.*: praesens, *V.*: praesensnek; nyelvet az (. . .) 3-ik (. . .), *V.*: nyelvet, az imperativusnak 3-ik határozatlan

17. §. (89.) (. . .), *V.*: szemettyei; (. . .), *V.*: arlechinnak

18. §. (90.) (. . .), *V.*: most; (. . .), *V.*: c' hibák sok görcsösséget

22. (91.) (. . .), *V.*: grammatikáját [,] syntaxisát és idiotizmussait ügyellje.

37. §. (95.) Kimaradt az, hogy 4er (azaz negyedszer), s' így az utolsó két bekezdés zavarossá vált. Az alábbiakban közöljük:

4er De meg a' külső országokban kijövő jobb könyvekről is adhat a' Társaság rövid (38 paragr.) recenziókat, a' rosszabbakat érdemeik szerint megbélyegezni, hogy köztünk el ne terjedjen. A' recenseálni való Könyvek osztassanak el a' Tagok között; kik ezenkívül még a' gyönyörködtető darabocskákat is kötelesek legyenek a' periodicus munkába a Tgnak köz hasznára ingyen oda szálni.

5-ször Ide tartoznak stb.

41. §. (97.) (. . .), *V.*: Ttes

43. §. (*Uo.*) (. . .), *V.*: Litteratúra; (. . .), *V.*: Prézeseznek; (. . .), *V.*: tudtára.

A kiadvány nem kritikai kiadás jellegű vállalkozás, így nincs jogunk számon kérni, hogy a sajtó alá rendező nem tünteti föl az áthúzásokat, a betoldásokat, az apróbb-nagyobb helyesbítéseket. Lényegesebb, hogy ha pontatlan olvasatban is, ismerjük ezt az akadémiai tervezetet, s többet tudunk azokról a szervezeti keretekről, amelyeken belül Verseghy a maga nyelvi törekvéseit diadalra akarta juttatni.

Látszólag jelentéktelen „filológiai” apróságokkal bíbelődtünk. Szerintünk alapvetően fontos textológiai problémákról töprengtünk. Akármint vélekedünk is, növekvő veszélynek ígyekezünk gátat

állítani. Egyfelől örvendetes, hogy vidéki könyvtárak, múzeumok, helyi szervek vállalják a község, a város, a megye hagyományának ápolását tanulmánykötet vagy szövegkiadás formájában. Másfelől azonban ott érzünk veszedelmet, hogy nem minden esetben történik meg a szigorúan szakszerű lektorálás, nem vagyunk teljesen nyugodtak affelől, hogy minden esetben a leginkább rátermett munkatársak végzik el a nem könnyű és kevéssé kifizetődő munkát. Igen jó, hogy sokan kapnak kedvet a régebbi szövegekkel való foglalkozáshoz, nagyon rossz, hogy ehhez hiányzik a nélkülözhetetlen képzettség, nyelvtudás, olykor talán még a lelkiismeretesség is. Szerfölött biztató, hogy növekszik a helyi kiadványok, a szűkebb pátria kutatóinak száma, nem minden esetben azonban olyan módon, hogy az megfeleljen a tudományos követelményeknek. Mindezt azért kellett elmondanunk, mert vitatható értékű és értékes kiadványok egyként kerültek a kezünkbe. S mert az ismertetésre vállalt kötetben a jelzett örvendetes és kevésbé örvendetes tényekegyként föllelhetők. Elszalasztott lehetőségről írtunk az első kötet bírálatakor. Csak ismételhajjuk önmagunkat, nem adva föl a reményt, hogy lassan-lassan mégis megteremtődik a Verseggy-filológia, párhuzamosan a Kazinczy-filológiával, ahogy a nehezen induló, de mára kibontakozó Csokonai- és Pálóczi Horváth-filológia már számottévó eredményekkel dicsekedhet. Ennek érdekében közöljük függeléként az 1810–1814 közötti esztendők egyik, a szakirodalomban említett, de közzé nem tett „termékét”, Verseggy librettotöredékét és tervezett eposzának (?), verses elbeszélésének (?) elkészült néhány sorát.¹² A kutatás számára példálózunk, miképpen képzeljük el a további munkát, és a szövegkiadás lehetőségeit is próbálgatjuk.

Függelék

Verseggy drámatöredéke és egy vers kezdete

Verseggy és a színpad kapcsolata általában ismert, az azonban kevéssé ment át az (irodalomtörténeti) köztudatba, hogy az 1810-es esztendőkben ismét gondolt színművei színpadi előadására. Ez a törekvése nem kecsegtethetett eredménnyel, mivel tervezett színműveit csak elkezdte, de nem fejezte be, kivételképpen a följebb említett vígjátékokat és balettet említhetjük. Szó sincs Verseggy hirtelen pályafordulatáról, általános írói törekvést kell konstatálnunk. Itt csak arról teszünk említést, hogy ebben az időben akarja Kazinczy Ferenc átdolgozni Hamlet-fordítását August Wilhelm Schlegel jambikus

¹² OSZK Ki. Quart. Hung. 3659. 45. és 47. folio.

német változata nyomán, és ekkor kezd foglalkozni Goethe Egmont-jának átültetésével. Tudunk Benke József tevékenységéről, Katona József pályájának ekkor még a színműírás szempontjából sokat ígérő szakaszáról. Ebbe a sorba kell beállítanunk Verseghy igyekezetét is. Más kérdés, hogy *Castor és Pollux*-a „énekes játék”, azaz opera librettója, és a ránk maradt néhány sornyi párbeszéd alapján hexameterben megjelenített drámáról szólhatunk. Minthogy a néhány sornyi párbeszéd-töredéket együtt találtuk egy verses elbeszélés néhány sorával, feltételezzük, Verseghy maga sem tudta teljes bizonyossággal eldönteni, hogy a „dioszkurok” történetét drámai vagy verses epikai formában dolgozza föl. 1810-es könyvtárjegyzéke őriz egy *Castor és Pollux. Ballet herotque. Pantomime en cinq (!) actes* címen egy általunk már magyarországi könyvtárban föltalálhatatlan feldolgozást. Elképzelhető, hogy ez a pantomím volt Verseghy forrása. Ugyanis a közkeletű *Castor és Pollux*-színművek, operák szereplői nem azonosak a Verseghy-librettótöredékben feltüntetettekkel. A legnevezetesebb: Jean Philippe Rameau időnként ma is játszott operája, mellette említést érdemel Giovanni Battista Calvi: *Castore e Polluce* (Cremona 1788.) c. színműve, Vincenzo Federici hasonló című színműve (Milano 1803.), néhány vonás mintha Verseghy librettójára emlékeztetne, a különbségek azonban oly lényegesek, hogy közvetlen forrásként nem jöhetnek számításba. S ki tudja, hogy az említett művekből, valamint más feldolgozásokból mi jutott el Verseghyhez. Ami figyelemre méltó, a mitológiai téma megjelenése. Tudjuk, hogy Verseghy idősebb korának egyik legérdekesebb teljesítménye Ovidius-fordítása, s a fordításhoz fűzött sok érdekes kommentár. Kazinczy Ferenc fogságukban adta Verseghy kezébe Winckelmann, s az Ovidius-kommentárokban Verseghy sűrűn hivatkozik a neoklasszicizmus mesterére. Ezekután lássuk előbb a libretto szövegét:¹³

*Castor és Pollux, avagy a Testvérszeretet, egy Énekes Játék 5 Fel.
A' Személyek*

Castor kettős fiai Jupiternek	Mercúrius
Pollux és Lédának	Egy Főpap, es több Papok
Tiléra, Castor szeretője, de Pollux' jegyese	Spártabéli Ifjak
Fébe, Tiléra' nénnye	Castornak, Polluxnak és
Liczeos, egy vitéz	Liczeosnak katonái
Matrina, Tiléra' Komornaasszonya	
Klitóris, Tiléra' Szobaleánya	

¹³ Az „Énekes játék”-ot — ismerve Verseghy érdeklődését — operaként fogtuk föl.

